

יהושע מבי רב אמרי: היינו הוכא — מכרי רבי שמעון, למסקנא, גזירה שוה תחטא — תחטא מפקדון לעדות גמיר, שאין שבועת העדות נוהגת אלא בתביעת ממון, ואם אית ליה לרבי שמעון לגזרה שוה זו, יש ללמוד ממנה גם לצד השני, מעדות לפקדון, שמושבע הרי הוא כנשבע ומזיד כשוגג. ואם כן, למה ליה דפריך על הקל וחומר מה לפקדון שכן לא עשה בו מושבע כנשבע, מזיד כשוגג, והרי היה לו ללמוד מכח הגזירה שוה שגם בשבועת הפקדון עשה בו מושבע כנשבע ומזיד כשוגג!

ותמהינן: ומאי הוכא? דלמא כי פריך רבי שמעון האי פירכא, היינו דוקא מקמא דתיקום ליה גזרה שוה, שתחילה בא רבי שמעון ללמוד בבנין אב ובקל וחומר, והוכיח שאי אפשר ללמוד כן. ולכן הוצרך הלימוד של גזרה שוה. וכוונתו של רבי שמעון היתה בתחילה להסביר למה לנו גזירה שוה ואמאי לא נילף במה מצינו. אבל בתר דקמא ליה גזירה שוה, תו לא פריך האי פירכא. אלא גם הוא למד מכח הגזירה שוה שגם בשבועת הפקדון חייב מושבע כנשבע ומזיד כשוגג.

ומקשינן: ולא פריך רבי שמעון האי פירכא בתר דקמא לה גזירה שוה?!

והאמר להו רבא בר איתי לרבנן: מאן תנא דמתני שבועת הפקדון לא ניתן זדונה לכפרה, ומביאים קרבן רק אם נשבע כשוגג? — רבי שמעון היא, דאמר שבועת הפקדון לא עשה בה מזיד כשוגג. ומוכח, שגם למסקנא פריך רבי שמעון האי פירכא, ולא יליף למושבע כנשבע ולמזיד כשוגג בגזרה שוה מעדות!

ומתריצין: דלמא רק מזיד כשוגג פריך רבי שמעון, דגמר לה לשבועת הפקדון ממעילה ומשום דהנך דדמי למעילה נפישין. אבל מושבע כנשבע, לא פריך. אלא יליף בגזירה שוה דתחטא תחטא משבועת העדות, וחייב המושבע כנשבע גם בשבועת הפקדון.

אלא, אם כן, דיליף לחלק בשבועת הפקדון בין שוגג למזיד בגזירה שוה ממעילה משום דהנך נפישין, קשיא [והיינו חוכא] — ותהדר שבועת העדות ותגמר לה מפקדון, בגזירה שוה דתחטא תחטא, דמזיד לאו כשוגג גם בשבועת העדות. ונימא — מה פקדון שוגג, אין, מזיד, לא. אף עדות, שוגג, אין, מזיד, לא. כי היכי דיליף פקדון ממעילה?!

ומתריצין: להכי כתבה רחמנא לדין שבועת לה-א העדות גבי שבועת ביטוי הגבי טומאת מקדש וקדשיו [באותה פרשה] דבכולן נאמר בהן זנעלם, וכאן, ואילו בעדות, לא נאמר בהן זנעלם. ללמדך, לחייב על המזיד כשוגג בשבועת העדות!

מתניתין:

א. משביע אני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שאמר איש פלוני ליתן לי מאתיים זוז, ולא עמד אותו איש פלוני בהבטחתו, ולא נתן לי — הרי אלו פטורים, שאין חייבין בשבועת העדות אלא על תביעת ממון כפקדון, שאם היו מעידים היו מחייבים אותו, ולא על תביעת קיום הבטחה.

ב. משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות

בעתיד שתבואו ותעידוני — הרי אלו פטורים, מפני שקדמה שבועה לעדות.

ג. עמד בבית הכנסת, ואמר: משביע אני עליכם, את הנמצאים כאן, שאם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני — הרי אלו פטורים, משום שלא ייחד את העדים אלא פנה לכלל הציבור.

ד. אמר לשנים: משביע אני עליכם איש פלוני ופלוני שאם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני, וענו לו העדים: שבועה שאין אנו יודעין לך עדות. והם אכן יודעין לו עדות אלא שאותה עדות היתה עדות של עד מפי עד, או שהיה אחד מהן קרוב או פסול — הרי אלו פטורים, שהרי אין הם ראויים להגדת עדות. [ואפילו היו שנים כשרים והשלישי פסול — תוס'].

ה. שלח התובע ביד עבדו להשביע את העדים, או שאמר להן הנתבע עצמו: משביע אני עליכם שאם אתם יודעין לו, לתובע, עדות, שתבואו ותעידוהו — הרי אלו פטורים, שאין חיוב שבועת העדות עד שישמעו מפי התובע בלבד.

גמרא:

תנו רבנן: משביעני עליכם אם לא תבואו ותעידוני שאמר איש פלוני ליתן לי מאתיים זוז ולא נתן לי. יכול יהיו חייבין? תלמוד לומר "תחטא—תחטא" לגזירה שוה משבועת הפקדון. נאמר כאן, בשבועת העדות, תחטא, ונאמר להלן, בשבועת הפקדון תחטא. מה להלן בתביעת ממון ויש לו ממון אצל חבירו ולא הבטחה בלבד, אף כאן בתביעת ממון ויש לו אצל חבירו ממון.

שנינו במשנה: משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות בעתיד, וכו'.

תנו רבנן: משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות שתבואו ותעידוני, יכול יהיו חייבין? תלמוד לומר "ושמעך קול אלה — והוא עד, או ראה, או ידע" ללמדך — מי שקדמה עדות לשבועה חייב קרבן שבועת העדות ולא מי שקדמה שבועה לעדות!

שנינו במשנה: עמד בבית הכנסת ואמר משביעני עליכם.

אמר שמואל: אפילו עדיו ביניהן הרי הם פטורים.

ותמהינן: פשיטא שמדובר באופן שעדיו ביניהם! שהרי אם אין עדיו ביניהם, מי הוא זה שיתחייב, ומדוע צריכה המשנה לפטור?

ומשנינן: לא צריכא, דקאי התובע עילויהו, שעמד בסמוך לעדים. מהו דתימא שעמידתו בסמוך אליהם משמעוהו כמאן דאמר להו דמי, קא משמע לך דבעינן לייחדם במפורש!

תניא נמי הכי, שאף על גב שעמד גביהו אין זה כייחד עדיו. דתניא: ראה סיעה של בני אדם עומדין, ועדיו ביניהן, ואמר להן, בלי שייחד את העדים אלא רק עמד בסמוך אליהם: משביעני עליכם אם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני, יכול יהיו חייבין? — תלמוד לומר "והוא עד" — שצריך לייחד את העד, והרי זה לא ייחד עדיו אלא רק עמד סמוך אליהם.

יכול אפילו אמר "כל העומדין כאן" [שמשמעות דבריו: כאן — העומדים

עליכם, או שאמר אוסרכם אני, הרי אלו חייבין. [ובגמרא מתבאר שאמר "מצוה אני עליכם בשבועה" או "אוסרכם אני בשבועה"].

ב. עדים שהושבעו בשמים ובארץ, על אף שכוונתם היתה להשבע במי שבראם, כיון שהזכירו שושבעים בשמים ובארץ, הרי אלו פטורין.

ג. ואם השביע את העדים בשם אלהי-דלת-גון-יוד, או ביודיהי-ווי-הי, בשדי, בצבאות, בחנון ורחום, בארך אפים, ברב חסד, ובכל הכינויין, הרי אלו חייבין.

ד. המקלל ככולן [בשמות ה' ובכינוייו, והיינו: ש"מברך" את ה' באומרו יכה שם פלוני את שם פלוני] חייב מיתה, דברי רבי מאיר. וחכמים פוטרין את ה"מברך" בכינויים, ואינם מחייבים אותו מיתה עד שיברך בשם המפורש.

ה. המקלל אביו ואמו ככולן — חייב מיתה, דברי רבי מאיר, וחכמים פוטרין אותו ממיתה עד שיקלל את אביו ואמו בשם המפורש.

ו. המקלל את עצמו וחבירו ככולן, עובר בלא תעשה, ולוקה על קללתו [ודין זה הוא בין לחכמים ובין לרבי מאיר, שהכל מודים שחייבים מלקות על מקלל חבירו בכינויים].

ז. ואם אמר לעדים: יכבה ה', וכן אם אמר להם: וכן יכבה אלהים, אם לא תבואו ותעידוני! הרי הם מושבעים בשבועת העדות, כי זו היא ה"אלה" הכתובה בתורה [בשבועת העדות: "ושמעו קול אלה"].

והיינו: שאם אמר לעדים — יככם ה'

[בסמך], תלמוד לומר "והוא עד", והרי יחד עדין באומרו "כל העומדין כאן" שמשמעות דבריו — כל העומדים בסמך אלי!

שנינו במשנה: אמר לשנים משביע אני עליכם.

תנו רבנן: אמר לשנים משביע אני עליכם פלוני ופלוני, אם אתם יודעין לי עדות שתבואו ותעידוני. והן יודעין לו עדות שהיא עדות של עד מפי עד, או שהיה אחד מהן קרוב או פסול, יכול יהיו חייבין? — תלמוד לומר "אם לא יגיד ונשא עונו" — בראויין להגדה הכתוב מדבר.

שנינו במשנה: שלח התובע ביד עבדו להשביעם וכו'.

תנו רבנן: שלח ביד עבדו, או שאמר לחן הנתבע במקום התובע: משביעני עליכם שאם אתם יודעין לו, לתובע, עדות שתבואו ותעידוהו, יכול יהיו חייבין, תלמוד לומר: "אם לא יגיד ונשא עונו".

והוינן בה: מאי תלמודא, היכן נרמז בפסוק הזה שצריכים שהתובע עצמו יתבע שיעידוהו?

אמר רבי אלעזר: "אם לוא יגיד" כתיב, שכתב "לוא" מלא למדרש — לו לא! והכי קרינן: אם לו, לתובע, לא יגיד ונשא עונו, אך אם לאחר שאינו התובע לא יגיד — הרי זה פטור.

מתניתין:

א. המשביע עדים שיבואו ויעידוהו ואמר להם: משביעני עליכם, או שאמר מצוה אני

"משביעני עליכם" — מאי קאמר? [שהרי לשון "משביעני" מתייחס רק להגדרת הפעולה של המשביע, ואילו לשון ההשבעה עצמה היא כשאומר המשביע למושבע שהוא משביעו בה', או שמשביעו בשבועה, או באלה]?

אמר רב יהודה: הכי קאמר המשביע — משביע אני עליכם בשבועה האמורה בתורה [שהיא שבועה בה'], מצוה אני עליכם בצוואה האמורה בתורה [כאמור בפרשת נדרים: "אלה החקים אשר צוה ה', אלה המצוות" ובכך הרי הוא כמזכיר שם שמים ומשביעם בה'], אוסרכם אני באיסור האמור בתורה [גם הוא כמשביע בה', שהוא האוסר איסורים אלן].⁽¹³⁾

אמר ליה אביי לרב יהודה: אלא הא דתני רבי חייא שגם האומר לעדים בלשון "כובלכם אני" הרי אלו חייבין בקרבן שבועת העדות, וכי "כובל" באורייתא מי כתיב?

אלא, אמר אביי, הכי קאמר המשביע — משביע אני עליכם בשבועה בה', מצוה אני עליכם בשבועה בה', אוסרכם אני בשבועה בה', ועל זה מוסיף רבי חייא — כובלכם אני בשבועה בה'.

בשחפת או בסוג אחר של קללה המוזכרת בתוכחה, הרי זה כאילו אמר להם במפורש יככם ה' באלה הכתובה בתורה. כי כל הקללות המוזכרות בתוכחה הרי הן אלות, וכדכתיב "ככל אלות הברית".

וכן אם היה אחד קורא בתורה את הקללות שבתוכחה ושמע התובע ואמר לעדים: וכן יככם א' — להים אם לא תעידוני הרי זה כאילו השמיע להם לשון אלה והרי הם חייבים עליה קרבן שבועת העדות.

ואם אמר להם: אל יכך ה' אם תעידוני [שמשמעותו היא, אם לא תעידוני הוא כן יכך] או שאמר יברכך ה' וישיב לך אם תעידוני [שמשמעותו היא, שאם לא יעידוהו הם יקוללו] —

רבי מאיר מחייב. דאית ליה מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן אתה שומע לאו.

והכמים פוטרים, על אף שמזכיר את שם ה', כיון שלא השביעם במפורש.

גמרא:

והוינן בה בהא דקתני ברישא דמתניתין

13. שיטת רש"י [בד"ה אוסרכם] היא, שכל שבועה צריכה להיות בשם.

וכתב הגרונ"ט בתחילת מסכת נדרים, שהצורך בהזכרת ה' בשבועה הוא רק מדין "לא תשבעו בשמי לשקר", אך יש בתורה גם פרשת נדרים ושבועות מצד "בל יחל דברו", ומצד זה יש חיוב שבועה אפילו בלי הזכרת ה'.
ורבינו תם סובר שיש חילוק בין מושבע מפי

אחרים, שצריך להזכיר את השם, לבין מושבע מפי עצמו, שאינו צריך להזכיר את ה'.

ולמד זאת רבינו תם מסוטה, שמושבעת מפי הכהן, ששם צריך להזכיר את השם.
ותמה הר"ן [בתחילת מסכת נדרים], הרי סוטה נחשבת כנשבעת בעצמה, שהרי היא עונה אמן על שבועת הכהן, וכל העונה אמן אחרי שבועה נחשב כמוציא שבועה מפי עצמו.

ומשנינן: הכי השתא, התם, במשביע ברחום וחנון, כיון דליכא מידי אחרינא דאיקרין רחום וחנון נכי כולם מייחסים תואר זה לבורא ית' ודאי במי שהוא חנון, ודאי במי שהוא רחום, קאמר, והרי הוא כמשביע בשם עצמו. אבל הכא, כיון דאיכא שמים וארץ — בשמים וארץ עצמם קאמר. ולא במי שהשמים והארץ שלו.

תנו רבנן: כתב אותיות אלף למד מהמילה אלהים, או אותיות י—ה משם הויה, הרי זה אינו נמחק, שהרי שתי אותיות אלו כשלעצמן מהוות שם בפני עצמו, על אף שכוונתו היתה לכתוב שם אחר. אך אם כתב שין דלת משדי או אלף דלת מא—דני, או צדי בית מצבאות — הרי זה נמחק!

רבי יוסי אומר: 'צבאות' — כולו נמחק, שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל, שנאמר: 'והוצאתי את צבאותי, את עמי בני ישראל מארץ מצרים'.

אמר שמואל: אין הלכה ברבי יוסי!

תנו רבנן: כל אות הטפל לשם ה' בין מלפניו ובין מלאחריו הרי זה נמחק.

לפניו כיצד: לח' — האות ל' נמחק, בה' — האות ב' נמחק, וח' — האות ו' נמחק, מח' — מ' נמחק, שה' — ש' נמחק. הח' — ח' נמחק. בה' — כ' נמחק.

שנינו במשנה: באלף דלת, ביוד הי, בשדי, בצבאות, בחנון ורחום, בארך אפים, ברב חסד, ובכל הכינויים.

והוינן בה: למימרא, ד"חנון ורחום" שמות ה' נינהו, ולא כינויים.

ורמינהי: יש שמות שנמחקין ויש שמות שאין נמחקין. אלו הן שמות שאין נמחקין — כגון: א—ל, א—לוה, א—להים, א—להיכם, א—היה אשר א—היה, אלף דלת, ויוד הי, שדי, צבאות — הרי אלו שמות שאין נמחקין! אבל, הגדול הגבור הנורא האדיר והחזק והאמין העוזז חנון ורחום, ארך אפים ורב חסד הרי אלו נמחקין, משום שאינם שמות אלא כינויים ותארים בלבד. ואם כן מדוע מנתה המשנה את תואר רחום וחנון בתור אחד משמותיו של הקב"ה?

אמר אביו: מתניתין איירי כשכוונת המשביע אינה להשביעו בכינוי של רחום וחנון, אלא משביעך אני במי שהוא חנון, ובמי שהוא רחום קאמר, ובכך הרי הוא כמשביע בשם עצמו על אף שאינו מזכיר את שם ה'.

אמר ליה רבא לאביו: אי הכי שאפשר לפרש את כוונת המשביע ואת משמעות דבריו שהוא משביע בשם עצמו, המכונה כן, אם כן המשביע בשמים וארץ, נמי נימא במי שהשמים והארץ שלו קאמר, ונמצא שמשביע בה' עצמו, ואמאי פטרינן להו מקרבן שבועה?

מושבעת מפי הכהן, והשני, שהיא נשבעת בעצמה באמירת אמן, וכפי שיבואר בהערה הבאה.

וביאר האחרונים [עיין בהרחב דבר לנצי"ב בתחילת פרשת חיי שרה, ובמכתבי הגרי"ז בסוף ספרן] שבסוטה יש שני דברים. האחד, שהיא